

DE REFORMATIE

Weekblad tot ontwikkeling van het Gereformeerde leven

Onder redactie van Prof. Dr. F. J. J. Buijendijk, Dr. K. Dijk, Dr. V. Hepp en Dr. B. Wielenga

Medewerkers: Dr. H. A. van Andel, Solo; J. van Andel, 's-Gravenhage; N. Baas, Amsterdam; Prof. Dr. H. Bavinck, Amsterdam; Dr. Henry Beets, Grand Rapids, Mich., N.A.; Dr. Joh. C. Broen, Amsterdam; Prof. Dr. F. W. Grosheide, Amsterdam; Dr. W. G. Harrenstein, Medan; Prof. Dr. T. Hoekstra, Kampen; Dr. G. Keizer, Tiel; Dr. B. A. Knoppers, Almelo; Dr. J. G. Kunst, Arnhem; Dr. H. W. Laman, Assen; Dr. C. Lindeboom, Amsterdam; Prof. Dr. S. O. Los, Voorburg; Dr. F. C. Meijster, Rotterdam; Dr. J. C. de Moor, Amsterdam; Prof. Dr. J. Ridderbos, Kampen; Dr. J. C. Rullmann, Utrecht; Dr. K. Schilder, Gorinchem; J. Schouten, Rotterdam; Dr. W. J. A. Schouten, Kampen; Dr. J. Thijs, Meppel; Dr. H. W. van der Vaart Smit, 's-Graveland; Dr. D. H. Th. Volleboren, Oostkapelle; Dr. J. de Vries, Tilburg; Dr. J. D. Wielenga, Anna Jacoba-Polder; Mr. J. A. de Wilde, 's-Gravenhage.

Adres der Redactie:
Dr. V. HEPP, Paul Krugerstraat 55, Watergraafsmeer.

Drukkers-Uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes.

Abonnement: /1.25 per drie maanden bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland /7.50 (voor Amerika 3 Dollar) per jaar.
Advertentiën: 25 ct per regel. Reclames: 75 ct per regel.

INHOUD: De critiek der ouderen II. — Uit de Schrift: Eigen taal (Lukas 7: 8). — Kerkelijk Leven: Een woord van verweer; Kerkelijk leven en Christelijke vrijheid. — Zending en Evangelisatie: De behandeling der Zending op de Geref. Jeugeligings-vereeniging II; De noodtoestand van den Evangelisatie-arbeid in Duitschland. — Populair Wetenschappelijke Schetsen: De taak der Natuurwetenschap IV. — Literatuur en Kunst: De moderne roman. — Persschouw. — Stemmen uit onze Kerken. — Boekbespreking. — Kerkenieuws.

DE CRITIEK DER OUDEREN.

II.

De periode van worsteling en druk, waarin, gedurende de tweede helft der vorige eeuw, het gereformeerde leven tot ontwakning en nieuwen bloei kwam, is, gelijk ik in het eerste artikel met enkele woorden heb uiteengezet, gevolgd door een tijdperk van overwinning en vrijheid. De moedige kamp voor de oude waarheid en voor de beginselen, die ons in Gods Woord geboden zijn, is niet tevergeefs gestreden, en voor onze ouderen, die dezen tijd meegemaakt en doorleefd hebben, is er alle reden om zich te verblijden over de rijke vruchten, die God hun op al den moeizamen arbeid te aanschouwen geeft.

En toch is hun vreugde niet ongedeeld.

Ge merkt in de stemmen der ouderen telkens weer tonen van weemoed, en ge voelt keer op keer, dat zij over den tegenwoordigen gang van zaken niet geheel tevreden zijn. Nu siem ik terstond toe, dat die weemoedige stemming voor een deel te verklaren is uit de eigenaardige psychische gesteldheid, welke den mensch in zijn levensavond eigen is. Dan kent de mensch geen idealen meer voor de toekomst, want zijn dagen zijn geteld, en dan heeft ook het heden voor hem niet die interesse, als toen hij zelf in zijn middagkracht aan den levensbouw meewerkte, maar dan leeft hij gaarne bij het verleden. In dien vervloten tijd verliest hij zich met innerlijk welgevallen, en... die dagen, toen hijzelf jong was en zelf den strijd meeworstele en zelf den toon aangaf, zijn in zijn schatting veel rijker en schooner, dan de tijd, waarin hij nu verkeert. De jongeren kunnen het nooit zoo goed en verstandig doen, als hij het eertijds aanlegde, en „wie oud en welbedaagd is, beeldt zich zoo licht in, dat wie niet in alles de oude voetschappen drukt, misgaat.”

Maar met deze zielkundige analyse zijn we er niet: De critiek der ouderen komt niet alleen, en komt zelfs niet in de eerste plaats op uit subjectieve factoren, maar er zijn objectieve feiten, die deze weemoedigheid wettigen, en de vreugde over de verkregen resultaten in niet geringe mate temperen. Want wel heeft de druk voor de vrijheid plaats gemaakt, en wel is de tijd van miskenning en verguizing voorbij, maar deze tweede periode staat in innerlijke, geestelijke kracht onloochenbaar ten achter bij de eerste, en met den uitwendigen vooruitgang kon de innerlijke ontwikkeling geen gelijken tred houden.

Nu moet ons dit niet al te zeer verbazen.

Op iedere actie volgt reactie.

Het is de wet van alle leven, dat na een tijd van ontwakning en opbloei een herfst van verdoring en versterking intreedt, en overal, op elk gebied, ziet ge de, zelfs rythmische, deining van ebbe en vloed, en vloed en ebbe. En zoo is het niet het minst op geestelijk terrein. Daar aanschouwt ge allerminst gedurende stijging, en daar is het altoos de soms vermoedende beweging van actie en reactie. Wat een slingering in het zieleleven! Wat een deining in de historie van Gods Kerk! Zoolang de rust, die er overblijft en hier dus nimmer bereikt wordt, nog niet is ingegaan, en de volmaaktheid van het hemelsch-eeuwige zich nog niet heeft ontsloten, zoekt onze ziel, als een trillende magneetnaald, naar de eeuwige pool, en is zij in voortdurende schommeling. Zij slin-

gert b.v. tusschen intellectualisme en mysticisme, tusschen druk-bedrijvig en stil-mediteerend Christendom, en het is zielkundig zeer verklaarbaar, dat een periode van hoog-geestelijke spanning door een van minder krachtig geestelijk leven gevolgd wordt. De spanning kan, al moet het ons bedroeven, niet altoos voortduren. Op hoogtepunten, waar de atmosfeer zóó zuiver is, en we zoo dicht bij God zijn, vertoeven we niet lang, en we dalen al spoedig terug naar de vlakke, waar de schaduwen somberen, en het platvloersche en drukke een schrille tegenstelling vormen met het heilige en stille op den berg.

Deze wet ziet ge telkens in de historie bevestigd.

Reeds openbaart zich deze reactie in de oude Christelijke kerk, want betrekkelijk kort na den Pinksterdag en na de stichting der gemeenten, vertoonen zich allerlei sporen van verflauwing en inzinking. De Apostel Paulus moet de geloovigen vermanen den Geest niet uit te blusschen, en ziet zich genoodzaakt om tegen allerlei zonden en dwalingen, die in de kerk zijn binnengedrongen, ten strijde te trekken. Judas waarschuwt met alle kracht de gemeenten om toch aan de dwaalleersaars, die er velen verleiden, geen gehoor te verleen, en te strijden voor het geloof, dat eenmaal den heiligen is overgeleverd. In den eersten zendbrief van Johannes lezen we de ontroerende mededeeling van degenen, „die van ons uitgegaan zijn”, en moet niet onze Heiland zelf de zeven gemeenten in Klein-Azië bestraffen over ergerlijke verachtering en lauwheid, en roept Hij niet de kerk van Efeze toe: „Maar ik heb tegen u, dat gij uw eerste liefde hebt verlaten?” (Openb. 3:4).

Op eigen erve is 't niet anders geweest.

Op de geweldige actie der Reformatie is een droeve reactie gevolgd, en hoe spoedig verdonkert het goud en zinkt de geestelijke energie in. In de jaren 1618 en 1619 openbaart het gereformeerde leven zich nog in volle kracht en... reeds in 1627, dus nog geen tien jaren na de sluiting van de Dordtsche Synode, geeft Theellinck een werk uit, dat den beschuldigenden titel draagt: „Noodwendig vertoogh, aengaende den tegenwoordigen bedroefden staet van Gods volck”. En wanneer Voetius in 1634 zijn inaugureele oratie als hoogleeraar te Utrecht houdt, steekt hij niet de loftrumpet op den geestelijken toestand zijner dagen, maar moet hij klagen over zijn tijd, die wel vruchtbaar is in godsdiensten, maar onvruchtbaar in godsvrucht.

Dr. Kuyper teekent die inzinking en die reactie zoo treffend, wanneer hij schrijft: „Gelijk in Israël na de korte glorie van Isai's zoon, en na het snel verbleeken van Salomo's verblindende pracht, het zich al even snel ontwrichtte, als 't vast en ineen was gezet, zoo ging ook hier maar al te vroeg en al te somber de glans van het Calvinisme weer te loor. De min-geestelijke massa kreeg weer het hoogste woord. Van de Zilvervloot ging al spoedig een machtiger bekringing uit dan van 't herwonnen Evangelie; en de schatten uit Oost en West, die zich hier ophoopen, drukten door hun overwicht de vrije geestelijke uitademing ter neer. Na 1627 ging de zegevierende invloed van Dordt in het Remonstrantisme onder. In onze verwereldsichte maatschappij zich niet meer thuis gevoelend, trok het vrome volk zich almeer van het publieke erf terug. Hooger dan Jacob Cats kon de poëtische bezieling reeds toen niet meer mikken. Staatsverbod belette het weer samenkomen van een nationale Synode, en in zulk een mate was reeds twee eeuwen later ons besté volk van zijn oorsprong vervreemd, dat zelfs volgelingen van Alexander Comrie mee om den vrijheidsboom dansten...⁽¹⁾

Is thans de reactie reeds zoo droef?

Gode zij dank, neen! en wij zouden Zijn weldaden miskennen, waameer wij voorbijzagen het

¹⁾ De wortel in de doore aarde, 1916, p. 5.

goede, dat Hij ons nog heeft gelaten. Want in plaats van mee te kermen in het sombere koor, dat over onze Kerken en gansch ons gereformeerd leven niets anders weet aan te heffen dan een klagend rouwgezang, en in stede van te durven concludeeren tot een Godsoordeel, gelijk dezer dagen is geschied, hebben wij dankbaar te erkennen, dat er onder ons nog hartelijk meeleven en liefde en offervaardigheid wordt aangetroffen, en bij het graf van Kuyper is wel gebleken, dat het calvinistische volk nog niet dood is.

Wie dat volk liefheeft, stemt dit grif toe.

Onrechtvaardige critiek is ook zonde, en wie van de ouderen of jongeren aan die onbillijke veroordeeling meedoet of gehoor geeft, onderzoekt zichzelf of zijn staf-brekten toejuiching van iedere malcontente vocaal wel ten volle den toets van het negende gebod kan doorstaan.

Doch dat er reactie is, lijdt geen twijfel.

Den ouden tijd van heilig vuur kennen wij niet meer.

Het geestelijk peil is gedaald, en dit wordt toegegeven door mannen, die het volle vertrouwen van ons gereformeerde volk genieten. Ik denk hier eerst aan wat Dr. Kuyper ons reeds in 1912 heeft toegeroepen, toen hij waarschuwde tegen het verkeerde individualisme, dat hij in onzen kring zag binnensluipen, en constateerde dat nu reeds „bij enkelen een strijd om recht, voor 't zich gedreven voelen door de aandrift des Heeren” in de plaats was getreden. En ik noem voorts met nadruk prof. Grosheide, die op den Leeuwarder Bondsdag van den Bond van J. V. op gereformeerden grondslag in 1918, in zijn referaat „Wij blijven gereformeerd”, de volgende stellingen heeft ontvouwd en verdedigd:

Het is niet te ontkennen, dat in den tegenwoordigen tijd binnen den kring van het gereformeerde leven allerlei verschijnselen zijn waar te nemen, die wijzen op verslapping en achteruitgang. Onder die verschijnselen moet vooral worden genoemd het toenemen van onkerkelijkheid en wereldgelijkvormigheid.

En

De oorzaken van deze verslapping en achteruitgang zijn van zeer verschillenden aard. Ten deele hangen ze samen met het feit, dat altijd verslapping intreedt na een periode van bloei, voor een ander deel vinden ze aanleiding in een verkeerd opvatten van het leerstuk der algemeene genade, en eindelijk moet gewezen op het toenemend gebrek aan kennis der gereformeerde waarheid.

Nu ga ik hier op deze stellingen niet dieper in, want ik had, gelijk ik nader hoop niteen te zetten, gaarne een andere formulering van het wezen en de oorzaken der reactie gewild, maar ik schreef deze theses even af, om te doen zien, hoe door mannen van autoriteit en naam de verachtering wordt erkend en met den vinger aangewezen. Er is dus reden voor de ouderen om te klagen. Hunner is het volste recht om ons te waarschuwen, en het is mijn vaste overtuiging, dat wij jongeren hun meer stof geven te „doleeren over ons”, dan dat wij het hoofd hebben te schudden over hen.

In een derde artikel hoop ik van deze reactie een meer gedetailleerde tekening te geven.

K. D.

UIT DE SCHRIFT.

In eigen taal.

Want ik ben ook een mensch onder de maelt van anderen gesteld, hebbende krijgsknechten onder mij, en ik zeg tot dezen: Ga! en hij gaat; en tot den anderen: Kom! en hij komt; en tot mijnen dienstknecht: Doe dat! en hij doet het.

Lukas 7:8.

Dat zegt de hoofdman over honderd uit Kaper-naüm. Kort tevoren is, gelijk uit het slot van Jo-

hannes' vierde hoofdstuk blijkt, uit datzelfde Kapernaüm de koninklijke hoveling naar Kana gereisd om van Jezus genezing te vragen voor zijn doodzieken jongen.

Toen heeft die vader in zijn angst tot den Heiland geroepen: „Heere, kom af, eer mijn kind sterft!”

Die hoveling wist niet anders of Jezus' macht was gebonden aan Zijn plaatselijke tegenwoordigheid. Jezus zou de reis naar Kapernaüm moeten meemaken, daar hij het ziekbed van den jongen moeten staan, wellicht den ijenden knaap moeten betasten, om dan misschien het een of andere tooverwoord te spreken. Dan zou de koorts verwijnen.

We weten, dat Jezus toen niet anders heeft gezegd dan: „Ga heen, uw zoon leeft”, en dat het aanvankelijk geloof in het hart van dien hoveling zoo wonderlijk is gesterkt, doordat juist op dat oogenblik van Jezus' ontmoeting de koorts bleek geweken te zijn.

Het ware wel vreemd, indien het gerucht van deze wonderlijke genezing niet tot den hoofdman over honderd in datzelfde Kapernaüm zou zijn doorgedrongen.

En er is in zijn ziel meer dan een voorbijgaande indruk gewekt. Hij gelooft met een levend, krachtig geloof, dat Jezus machtig is, zóó te doen.

Wanneer hij, de Heiden, de naar de wet onreine, schroomt Jezus in zijn huis te ontvangen, laat hij zijn vrienden zeggen: „Heere, neem de moeite niet, ik ben het niet waard U te ontvangen of te ontmoeten, zeg het met een woord en mijn knecht zal genezen worden. Want...”

Nu is zoo merkwaardig de vorm, waarin deze Romeinsche hoofdman zijn geloof belijdt.

Er is geen woord in nagepraat.

Het is alles eigen taal.

Soldatentaal.

Deze officier is officier en hij kleedt de geestelijke, onzienlijke dingen in het gewaad van eigen dagelijksch leven.

Vreugde, smart, gezondheid, ziekte, leven en dood ziet hij vóór zich als één groot leger, gewoon aan stipte tucht.

Den Heiland ziet hij als den grooten opperbevelhebber, die het nu maar te zeggen heeft, wiens woord wet is in het groote levensleger, op wiens enkele zeggen alle levenskrachten zich bewegen en Zijn wil volbrengen.

Dan behoeft Jezus ook niet persoonlijk naar het huis van den hoofdman te komen. Indien Hij maar een woord wilde spreken.

Dat woord is genoeg.

Wat kort te voren in het geval van den hoveling gebieken is, heeft de hoofdman in het geloof gezien.

Dat heeft hij doorvoeld.

Dat heeft hij doorleefd.

Dat is door zijn ziel heengegaan.

En nu zegt hij het zoo teekenend.

In eigen taal.

En als de Heiland die geloofstaal van den hoofdman hoort, is er in Hem de blijde verwondering, die getuigt: „Ik zeg ulieden, ik heb zoo groot een geloof zelfs in Israël niet gevonden”.

Er is onder ons groot gebrek aan originaliteit. Ieder meelevend Gereformeerde kent wel een heele reeks van stereotiepe uitdrukkingen in de godsdienstige gesprekken en openbare gebeden van onze geloofsgenooten.

Men hoort ze in Zeeland zoo goed als in Groningen, in de steden zoo goed als in de dorpen.

Oorspronkelijk teekenend en krachtig, hebben ze in 't veelvuldig gebruik al haar pracht en kracht verloren.

Het eigenaardige ervan wordt niet meer gevoeld.

De teekening ervan wordt niet meer gezien.

De kracht ervan wordt niet meer ervaren.

Dit is méér dan een literair tekort.

Het is méér dan armoede aan vorm.

Er kan zich in openbaren een tekort aan krachtig persoonlijk geloofsleven.

Het is menigmaal gemis aan frisheid.

We nemen de erfenis over zonder dat ze persoonlijk zielsbezit is geworden.

En nu komt het groote gevaar, dat we de geestelijke dingen gaan napraten en onze gebeden ont-aarden in aangeleerde formulieren.

Nu komt het gevaar van de gedaante der godzaligheid, waaruit de kracht is weggevloeid.

Deze officier drukt zich uit in soldatentaal.

Indien een boer eens dorst bezigen termen aan den landbouw ontleend.

Indien een timmerman zijn geloof eens meer nitte in timmermanstaal.

Indien een huismoeder eens van haar geloof getuigde in beelden van het gezin.

Dan kwam er iets van hen zelf in hun geloofsgetuigenis.

We zullen ook deze originaliteit niet mogen over-drijven.

We zijn niet enkel individu maar leven in een gemeenschap.

We mogen ook in geestelijken, godsdienstigen, kerkelijken zin niet te zeer streven naar een apart leventje, in strikte afzondering van elk ander leven. Ook onze geloofstaal mag niet worden: „aller-individueelste expressie van allerindividueelste emotie”.

God roept niet maar enkele personen tot Zijn dienst, maar Hij heeft zich een volk geformeerd, dat Zijn lof vertellen zal.

En als volk, als gemeenschap der heiligen, als kerk hebben we noodig een gemeenschappelijke geloofsbelijdenis, die gemeenschappelijke uitdrukking behoort te zijn van de waarheid, welke we allen samen belijden... accoord van kerkelijke gemeenschap.

Maar als die gemeenschappelijke belijdenis nu niet nagepraat zal worden, maar in onze ziel is ingegaan en persoonlijk eigendom is geworden, zullen we naast het gemeenschappelijke ook het persoonlijke bezitten.

Onze eigen taal niet in tegenstelling van, maar in harmonie met wat we allen saam belijden.

„Allen... het is goed! Maar ook: „een iegelijk”.

Indien dan maar in ons leven blijft de hartelijke ootmoed van den hoofdman uit Kapernaüm.

Onze eigen taal kan zoo spoedig onecht worden. Als we het gewilde, het gezochte, het gedurfd voor het oorspronkelijke en eigene gaan houden.

Maar dan komt de eigen taal niet meer uit de volle ziel maar uit het naar mooie woorden zoekend hoofd op.

Dan trachten we met onze gewilde vindingen ons zelf te behagen en voor anderen te pronken.

Dan ontstichten we ook meer dan we stichten.

Dan halen we evenzeer het oordeel der onwaarachtigheid over onze ziel.

Deze hoofdman had kleine gedachten van zich zelf. Hij oordeelde zich Jezus' komst niet waard.

En hij had niet naar een mooie belijdenis van zijn geloof gezocht.

Toch zeide hij het zoo. En dan juist zoo eenvoudig. In dien eenvoud zoo prachtig.

Dat was echt.

G. R. K.

KERKELIJK LEVEN.

Een woord van verweer.

Zeer tot mijn leedwezen moet ik de lezers van dit blad lastig vallen met een woord van verweer tegen prof. Obbink, die in „Bergopwaarts” van 8 Jan. l.l. het volgende stukje plaatste:

Onaangename dingen.

Eenigen tijd geleden schreef ik in „Bergopwaarts” over de gezangenkwestie in de Gereformeerde Synode Dr. de Moor voelde zich daardoor verongelijkt en er volgde eenige correspondentie en een persoonlijk gesprek, dat echter in mijne zienswijze geen verandering bracht.

En nu schrijft Dr. de M. in „de Reformatie” over de bedoelde kwestie een stukje, dat driipt van onwaarheid. Zelfs al schied ik zooveel maar even mogelijk is, op rekening van misverstand en niet-begrijpen, dan nog blijft er zooveel over voor onoprechtheid, dat ik mijnerzijds moet weigeren hem verder te woord te staan.

H. Th. O.

Zoodra ik dit stukje gelezen had, heb ik prof. Obbink uitgenoodigd, dit geschil door een Eereraad te doen behandelen; aldus samen te stellen, dat floor hem en mij ieder een lid werd benoemd, die samen een derde aanwezig. Prof. Obbink weigerde dit, omdat hij geen copie had van de gewisselde brieven en het mondeling onderhoud niet meer te reconstrueeren was. Ik heb toen hem nogmaals verzocht, in de benoeming van zulk een Eereraad te bewilligen, aangezien het onderhoud m.i. zeer wel was te reconstrueeren, de gedrukte stukken er zijn, en ik de brieven van prof. Obbink bewaard heb. Mijntwege mocht hij beide leden benoemen, die samen een derde aanwezig, want ik vrees niemands oordeel over deze zaak. Wederom weigerde prof. Obbink. Hij bleef bij zijn gevoelen, dat een Eereraad hier geen werk had. De lezers zien, dat het niet aan mij te wijten is, wanneer zij met zulk een quaestie worden lastig gevallen. M.i. had een bespreking met enkele rechtschapen menschen, aan wie beide partijen hun meening hadden kunnen uiteenzetten, gemakkelijk dit geschil kunnen oplossen. In elk geval ware het te beproeven geweest. Nu het mij niet gelukt is, dezen weg in te slaan, moet ik mij wel in het publiek verantwoorden. Ik noodig prof. Obbink uit, dit artikel in „Bergopwaarts” onverkort over te nemen, opdat zijn lezers althans ook den door hem beschuldigde kunnen hooren.

De quaestie, waarover het loopt, zal ik trachten, zoo objectief mogelijk uiteen te zetten. Mijn eenig verweer zal de mededeeling der waarheid zijn, zoo veel doenlijk met de stukken zelve. Natuurlijk kan ik alleen de waarheid geven zooals ik die zie, wetende te schrijven onder het oog van een alwetend God. Wil prof. Obbink mij desondanks „onoprechtheid” verwijten, dan zal ik dit oordeel over het hart aan Hem overgeven. Die alle dingen weet en kan doorgronden.

In „Bergopwaarts” van 18 Sept. l.l. schreef prof. Obbink:

„Een tweede punt is de gezangenkwestie. Een Commissie waarvan Prof. Lindeboom voorzitter was, had bij de Gereformeerde Synode een bundel van 51 gezangen ingediend, met verzoek deze in de Gereformeerde Kerken te doen invoeren, indien hun inhoud Gereformeerd bleek te zijn. Dat zou dus moeten worden onderzocht. Maar Dr. de Moor heeft een fijnen neus. Ondanks dat de gezangen een ander nummer hadden, had hij al heel spoedig ontdekt, dat de overgrote deel dier gezangen (n.b.!)

genomen was uit den Hervormden gezangbundel! En zijn toorn ontstak. In heiligen gver verweet hij de commissie dat zij Hervormds hoosheden „listiglijk” te willen invoeren in de Gereformeerde Kerken, en deze besmetten. Toen was natuurlijk het onderzoek naar het al of niet Gereformeerd karakter dier gezangen niet meer noodig, want al waren ze zoo Gereformeerd als Calvijn, ze zijn in zonden ontvangen en in ongerschelijkheid geboren. En de banvloek luidde: deze bundel in geen geval! En de Synode besloot dienovereenkomstig... De bezwaardes mogen zich troosten met de gedachte, dat het besluit in elk geval anti-Hervormd is.”

In een, wat ironisch getint, Ingezonden Stuk vroeg ik prof. Obbink, hoe hij toch aan die wetenschap kwam, want mij was van deze dingen niets bekend. Z. H. G. nam dat stukje niet op, doch antwoordde onder Briefwisseling, dat hij zijn wetenschap dankte aan een verslag in „De Waarheidsvriend” en geen reden had om de juistheid daarvan te betwijfelen.

Aangezien ik vertrouwen had in den rechtvaardigheidszin van prof. Obbink, verzocht ik hem toen een mondeling onderhoud om hem deze quaestie toe te lichten, opdat hij zou zien, hoezeer hij mij onrecht had aangedaan. Dit gesprek had plaats op 29 Sept. l.l. en was alleszins vriendelijk. De meening van prof. Obbink aangaande de anti-Hervormde gezindheid, welke mijn synodaal rapport beheerschte, bleek daarop gegrond, dat ik een „men” sprekend invoerde, die zou uitroepen: „nu wordt onder een mom, naar de methode: een vinger geven en de hand nemen, datgene, waarlegen onze vadersen zoo krachtig mogelijk hebben gestreden, en wat een punt van groote beteekenis was in de beide reformatische bewegingen van 1834 en 1886, listiglijk bij ons ingevoerd”, om daarmee bedektelijk mijn eigen gevoelens weer te geven. Ik heb hem aanstands verzekerd, dat ik wars was van zulke methoden; niet de gewoonte had mijn eigen meening onder stoelen of banken te steken of onder een vermomming te publiceren; en dat ik geheel vreemd was aan gevoelens, zooals hij mij had toegedicht. Prof. Obbink heeft mij toen gezegd, dat wanneer inderdaad uit de stukken bleek, dat de zaken zoo stonden, hij zijn beschuldiging zou terugnemen. Om zeker te gaan, zal ik zijn eigen woorden uit zijn brief van 11 Jan. l.l. af laten drukken: „In mondeling gesprek heb ik gezegd: indien ik mijn ongelijk zie, zal ik niet aarzelen dat openlijk te erkennen, maar het feit, dat u de door mij geïncrimineerde woorden anderen in den mond legt, is geen bewijs, dat ze niet uwe meening uitdrukken, want dit pleegt helaas dikwijls de vorm te zijn, waarin men zijn meening kleedt.” Ik meen, dat prof. O. het eenigszins welwillender heeft gezegd, want anders zou ik daarna met hem niet zoo lang vriendschappelijk over andere quaesties hebben gepraat. Als iemand mijn besliste verklaring: 1o. ik heb nooit zulke gevoelens gehad als u mij toedicht, 2o. ik ben het niet eens met wat „men” zegt (in bedoeld rapport), en gebruik dien vorm niet als mijn spreekkompas — niet geloof, blijf ik niet langer met hem praten, want zoo iemand betwijfelt mijn waarheidsliefde. De toezending der stukken was echter iets, wat prof. Obbink mocht vragen, en dit heb ik dan ook, volgens belofte, gedaan.

Het antwoord van prof. Obbink was teleurstellend. „De woorden geven inderdaad de interpretatie, die u er in ons onderhoud aan wildet zien toegekend”, zoo schreef hij 17 Oct. d.a.v. Mij dunkt, daarmee was de quaestie uit, en had prof. Obbink zijn ongelijk erkend. Doch hij voegde eraan toe: „Maar het zijn niet alleen de gesproken woorden, die den totaalindruk vestigen. Die totaalindruk was bij mij ten slotte steeds weer, dat u zelf dien bundel niet wildet, omdat hij „Hervormd” was.”

Ik heb daarop geantwoord (ik hield helaas geen copie van mijn brieven), dat zulk een oordeel het karakter aantastte, en ik van prof. Obbink mocht verwachten, dat hij, nu hij moest toegeven, dat de woorden inderdaad mij in het gelijk stelden, en ik de mij toegedichte „waarheid achter de waarheid” nadrukkelijk ontkende, zijn vergissing zou herstellen. Prof. Obbink antwoordde daarop d.d. 22 Oct., dat hij mij niet van onoprechtheid beschuldigde, maar slechts beweerde, dat ik een indruk had gewekt, die alleen kon worden weggenomen, indien ik openlijk verklaarde, dat mijn eigen meening een andere was dan die van den bewusten „men”. In een postscriptum voegde hij aan dien brief dit toe: „Geef U mij permissie om in „Bergopwaarts” te verklaren, dat u het beeelemaal geen bezwaar acht, wat u „men” als

bezwaar

zin gaan

Nu d.

missie k.

zenden.

„Bergop

mij om

schreef

aan ver

particul

sprokens

wilt uit

gaarne

zou ik

respon

Ik heb

werd o

en telk

wensch

zeggings

zetten

had, te

het zwij

opwaart

Derhu

sinuatie

dale co

Hervoor

te mog

mondeli

wering

kennen.

zijn bel

vergissi

Bijlagen

geven,

dicht, c

lijk, da

die bij

Maar u

geen re

In he

en van

prof. O

te staa

het oer

bink of

zeggen:

blijkt

beloofd

POP

Wan

ons zó

taak. I

voor z

gelijk

beelden

overtui

tisch o

zal we

geheim

pen zj

toch o

geloofs

mogelij

tenscha

onderst

de wa

ver v

door F

klarie

van hu

Vergete

eigen s

het Ch

De t

pelijk,

houden

delinge

rekenen

taal zj

te verk

taak o

sprake

niet m

laat st

nooten.

De t

van et

keling.

Is het

een zj

zichtb

stelsel

het de

dat, w

uitgeve

telijke

baseer

hardne

beiden

lijke d